

فهرهه نگوکی زاراوه زانی پزیشکی بو کوتان و په ره پیدانی پیکوته

پالپشتی په یوه ندی کردن ئە کات
بو بهرنامه ی کوتانی کو فید-۱۹

Glossary of Medical Terminology for
Immunisation and Vaccine development

Produced by Health and Social Policy Branch NSW Ministry
of Health, NSW Multicultural Health Communication Service,
NSW Refugee Health Service and School of Population Health,
University of New South Wales

پالپشتى پەيوەندىكىردن ئەكات بۇ بەرنامەنى كۆتىدى-۱۹

ئەم فەرەنگۆكە دانراوہ بۇ يارمەتيدانى رېكخراوہكانى كۆمەل، وەرگېرپانى دەق و زارەكى، كارمەندانى دوو زمانزان و سەرکردەكانى كۆمەل بۇ باشتىر تېگەيشتن و وتووئۆز لەبارەنى پەرەپيدان و بەجھېئىنانى پېكوتە.

دەستبەردار

فەرەنگۆكەكە مەبەستېتى واتاكان بە زمانى سادە بۇ زاراوہ پزېشكىي ئالۆزەكان پېشكەش بكات لەبارەنى كوتان و پەرەپيدانى پېكوتە. زانيارىيەكان بۇ ئەوہىيە بەكاربھېئىت تەنيا وەك كەرەستەيەكى سەرچاوہ.

گەر ئەتەوئۆز پراوېوچوون بەدى يان وشە و چەمك زىادكەيت بۇ لېستەكە، تكاىيە پەيوەندى بكة بە پروفېسورى ھاوبەش Holly Seale بەرئى: h.seale@unsw.edu.au يان +61 (02) 9385 3129.

پېزانين

ئەم سەرچاوہىيە دانراوہ لەلايەن:

- Associate Professor Holly Seale, School of Population Health, University of New South Wales
- Lisa Woodland, Director, NSW Multicultural Health Communication Service
- Dr Kylie Quinn, School of Health and Biomedical Sciences; RMIT University
- (Dr Sabira Shrestha, National Centre for Immunisation Research and Surveillance (NCIRS
- Vicky Jacobson, Coordinator, Refugee Health Network Queensland
- Dr Carissa Bonner, The School of Public Health, University of Sydney

سوپاسىكى تاييەت:

پېمان خۆشە سوپاسى ئەم كەسانەنى خواروہ بكةين بۇ پىداداچوونوہى فەرەنگۆكەكە.

- Associate Professor Christopher Blyth, Wesfarmers Centre of Vaccines and Infectious Diseases, Telethon Kids Institute
- Dr Nadia Chaves
- Benine Muriithi, Patricia Argüello de Avila and Mariam Elliott, Refugee Health Network Queensland
- Fartih Karakas and Ismail Akinci, All Graduates
- Dr Jan Fizzell, Senior Medical Advisor, Public Health Response Branch, NSW Health

سوپاس بۇ

تاقىگەنى نەھىشتىنى نەزانى تەندروستى بۇ تاقىكىردنەوہى فەرەنگۆكەكە بەبەكاربھېئىنانى (online real-time editor).

(Ayre, J., et al. (2021). Sydney Health Literacy Lab (SHLL) Health Literacy Editor)

بەردەستە لە <https://hdl.handle.net/2123/24642>

A 4

M 14

B 6

N 15

C 7

P 16

D 9

R 17

E 10

S 18

H 11

T 19

I 12

V 20

L 13

W 21

A

Adverse event (reaction)

Any unexpected or serious effect that happens after a vaccine or medicine. Something that was not expected to happen.

پرووداوی پیچەوانە (کاردانەوہ)

هەر کاریگەرێه کی چاوه‌پوانه‌ کر او یان جدیی که پرووئەدات دوا ی پیکوته یان دەرمان. شتیێک که چاوه‌پوان نه‌ کر ابو پروویدات.

Adverse event following immunisation (AEFIs)

An unexpected effect that happens after vaccination. The vaccine may have not been the reason for the problem.

پرووداوی پیچەوانە ی دوا بە دوا ی کوتان

کاریگەری چاوه‌پوان نه‌ کر او که دوا ی کوتان پرووئەدات. له‌وانه‌ یه‌ پیکوته‌ که هۆکاری کێشه‌ که نه‌ بوو ییت.

Advisory Committee on Vaccines (ACV)

A group of experts that gives medical and scientific advice. The group talks to the Australian Government's Minister for Health and the Therapeutic Goods Administration (TGA). They give advice on issues about vaccine safety and use.

کۆمیتە ی ئامۆژگاریکردن له‌ سه‌ر پیکوته‌ کان

گروپێک له‌ پسپوران که ئامۆژگاری پزشکی و زانستی ئە دەن. گروپه‌ که له‌ گه‌ ل وه‌ زیری ته‌ ندروستی حکومه‌ تی ئوسترالیا و به‌ رپۆه‌ به‌ رایه‌ تی کالاکانی چاره‌ سه‌ ری (TGA) ئە دویت. ئەوان ئامۆژگاری ئە دەن له‌ سه‌ر پرسه‌ کانی خۆپارێزی و به‌ کارهێنانی پیکوته‌.

Antibody

When the body gets sick or gets a vaccine, the body will make antibodies to protect it against that disease. The body can then recognise the germs when that same disease happens again.

دژه‌ ته‌ ن (ئه‌ نتی بو‌ دی)

کاتیێک له‌ ش نه‌ خو‌ ش ئە که‌ ویت یان پیکوته‌ وه‌ رئه‌ گریت، جه‌ سه‌ ته‌ ده‌ ست به‌ دروستکردنی دژه‌ ته‌ نه‌ کان (ئه‌ نتی بو‌ دی) ئە کات بو‌ پاراستنی دژ به‌ نه‌ خو‌ شی. پاشان له‌ ش ئە توانیت جیرمه‌ کان بناسیته‌ وه‌ هه‌ رکات هه‌ مان نه‌ خو‌ شی دووباره‌ بیه‌ وه‌.

Antigen

A foreign (external) substance like bacteria, viruses, or fungi that cause infection and dis-ease if they get inside the body . The immunes system detects them and produces antibodies to fight them.

دژه‌ جین

مادده‌ یه‌ کی بیگانه‌ (ده‌ ره‌ کی) یه‌ وه‌ ک به‌ کتريا، فایروس، یان که‌ روو که ئە بنه‌ هۆی توشبوون و نه‌ خو‌ شی گه‌ ر بچنه‌ ناو له‌ شه‌ وه‌ . سیسته‌ می به‌ رگه‌ گریه‌ کان پێیان ئە زانیت و دژه‌ ته‌ ن ده‌ رئه‌ دات بو‌ ئە وه‌ ی له‌ گه‌ لیاندا بجه‌ نگییت.

Adjuvant

An adjuvant is an ingredient used in some vaccines. It helps our bodies make a stronger immune response. The adjuvant works together with other parts of the vaccine. They have been used in some vaccines for over 70 years.

یارمه‌ تیده‌ ر

یارمه‌ تیده‌ ر پیکه‌ یه‌ نه‌ ریکه‌ به‌ کاردیت له‌ جوړیک له‌ پیکوته‌ کان، یارمه‌ تی له‌ شه‌ کان ئە دات که به‌ رسیفی به‌ رگه‌ گری به‌ هیتر دروست بکات. یارمه‌ تیده‌ ر له‌ گه‌ ل به‌ شه‌ کانی تری پیکوته‌ که پیکه‌ وه‌ کارئه‌ کات، ئەوانه‌ بو‌ زیاتر له‌ ۷۰ ساڵه‌ به‌ کار هاتوون له‌ هه‌ ندیک پیکوته‌ دا.

A Cont'd

Anaphylaxis

A quick and serious allergic reaction. This could be a reaction to food or medicine. Symptoms can include breathing difficulties, loss of consciousness and a drop in blood pressure. The person will need urgent medical attention and can sometimes die.

زێده ههستیار

کاردانه وهی ههستیاریه کی خیرا و جدییه. ئه وهش ئه کریت کاردانه وهی خۆراک یان ده رمان بیت. نیشانه کانیش ئه کریت سهختی هه ناسه دان، له ده ستدانی هۆش و دابه زینی گوشاری خوینی تیادابیت. ئه و که سه پۆیستی به سه رنجدانی پزشکی ده سته جی هه یه و هه ندی جاریش ده مریت.

Association

A link between one event taking place at the same time as another event. The fact that they are happening together does not prove that one event caused the other event.

پیکه وه به ستران

به سته ریکه له نیوان رووداوێک که پووئهدات له هه مان کاتدا وه ک رووداوێکی تر. له راستیدا ئه وهی پیکه وه پووئهدن ئه وه ناسه لمینیت که رووداوێک بووته هۆی رووداوه که ی تر.

Asymptomatic

Someone with no sign of infection.

بی نیشانه ی به دیکراوه

که سیك به بی نیشانه ی توشبوون.

Attenuated vaccine

Live vaccines use a less strong (or attenuated) form of the germ that causes a disease. These vaccines are like the natural infection that they help prevent. They create a strong and long-lasting immune response.

پیکوته ی لاوازکراوه

پیکوته زیندوووه کان شیوه یه ک جیرم به کاردینن که که متر هیزی هه یه (یان لاوازکراوه) که هۆکاری نه خۆشیه. ئه م پیکوتانه وه کو توشبوونی سروشتی وان که یارمه تی ریگرتن ئه دهن. ئه وانه به رسیفی به رگه گری به هیز و درێژخایه ن دروست ئه که ن.

Australian Technical Advisory Group on Immunisation (ATAGI)

A group of experts that helps the Government to make decisions on the use of vaccines in Australia.

گرۆپی پراویژکاری ته کنیکی ئوسترالی له سه ر کوتان

گرۆپیک له پسپوران که یارمه تی حکومه ت ئه دهن تاکو بریار له سه ر به کارهینانی پیکوته کان له ئوسترالیا بدات.

Australian Immunisation Register

An electronic register that contains information on all vaccines given to all Australians.

تۆماری کوتانی ئوسترالی

تۆماری ئه لیکترۆنیه که زانیاری تیا به له سه رگشت پیکوته کان که دراون به هه موو ئوسترالیا ییه کان.

B

Batch assessment

A process of checking that the vaccines used in Australia are of high quality. The Therapeutic Goods Administration will do these checks.

گۆژمه خهملاندن

پرۆسه‌ی دڵنیابوون له وهی ئه و پیکوتانه‌ی له ئوسترالیا به کاردیت له جۆرکی به رزه. به ریه به رایه تی کالاکانی چاره سه ری ئه و دڵنیابوونه ئه کات.

Boost (Booster injection)

An additional vaccine after the first one, given to either build up better immunity or to make sure the immunity lasts longer.

بره ودان (ده رزی بره و پیده ر)

پیکوته یه کی تره دوا ی ئه وه ی یه که م، ئه دریت به مه به ستی دروستکردنی پارێزه ندی با شتر یان بۆ دڵنیا یی له پارێزه ندی بۆ ماوه ی دیتتر.

C

Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI)

An international organisation that will help many countries gain access to COVID-19 vaccines. It will help governments, including lower income countries, to access safe and effective vaccines for 20% of their population.

هاو په یمانی بو نو یگه ره به کانی ناماده بوون بو په تا ریخراویکی نیونه ته وه بیه یارمه تی چه ندین ولات ئەدات تا کو پیکوته ی کوفید-۱۹ به ده ستینن. یارمه تی حکومه ته کان ئەدات، له وانه ولاته کهم ده رامه ته کان، بو به ده سته پنیانی پیکوته ی سه لامه ت و کاریگه ر بو ریژه ی ۲۰٪ ی دانیش تووانه کانیان.

Cell culture

Using cells grown in liquid to make vaccine ingredients.

چاندنی خانه

به کاره پنیانی خانه کان تا گه شه بکه ن له ناو شله دا بو دروستکردنی پیکهاته کانی پیکوته.

Clinical Trial

A type of research study. People either receive a new vaccine or are in the control group. The control group may receive a different vaccine or a placebo, meaning a simple substance with no effects on the body. Participants usually do not know which group they are in. Scientists test the safety and benefits of new vaccines.

تاقیکردنه وه ی نۆرینگه بی

جوړیکه له توژینه وه. خه لکی یان پیکوته ی نو ی وه ره گرن یان له گروپی کۆنترۆلدا ئەبن. گروپی کۆنترۆل له وانه یه جوړیکی تر له پیکوته وه رگرن، یان ده رمانیکی وه همی واتا مادده یه کی ساده که کاریگه ری نیه له سه ر له ش. زورجار به شدار بووان نازانن له چی گروپیکدان. زانایان نه بوونی مه ترسی و سودی پیکوته نو ییه کان تاقی ئە که نه وه.

Cold chain

Shipping and storing vaccines at the correct temperature.

زنجیره ی سارد

بارکردن و ئەمبارکردنی پیکوته کان له پله ی گه رمایی دروستدا.

Combination vaccine

Combination vaccines take two or more vaccines that could be given individually and put them into one shot.

تیکه لکردنی پیکوته

تیکه لکردنی پیکوته کان دووان یان زیاتر له و پیکوتانه که ئە کریت به تاک تاک بدریت و بکریته یه ک ده رزییه که وه.

Convalescent plasma

Plasma is the liquid part of blood. It is collected from a person after they have had an infection. The liquid contains antibodies against the germ. Sometimes this plasma can be given to other people to prevent them getting sick or to help them get better.

پلازما ی بووژانه وه

پلازما شله یه که به شیکه له خوین. له و که سانه کو ئە کریته وه که توش بو بوون. شله که دژه ته نه کانی تیدایه که دژه جیرمه. ئەم پلازما یه جاروبار ئە دریت به که سانی تر بو ئە وه ی ریگری بکریت له نه خووشی بوونیان یان بو یارمه تیدانیا ن تا کو با شتر بن.

Conjugate vaccine

The joining together of two compounds (usually a protein and polysaccharide) to increase a vaccine's effectiveness.

پیکوته ی هاوه لپه یوه ست

پیکه وه لکانی دوو پیکهاته (زورجار پروتین و شه که ره هه مه جو ره کان) بو زیادکردنی کاریگه ری پیکوته.

Control group

A group of people who do not receive the vaccine or drug being tested. Instead, they may get the normal intervention (drug, vaccine, or treatment), a placebo or nothing. The aim of the trial is to compare what happens in each group. The results must be different enough between the two groups to prove that the difference has not just occurred by chance.

A placebo is a 'dummy' treatment, such as a sugar pill, that looks the same.

گروپی کۆنترۆڵ

گروپێك له خهڵك كه پێكوته و ئه‌و دهرمانه‌ی تاقیكارونه‌ته‌وه وهرناگرن. له‌بری ئه‌وه له‌وانه‌یه ده‌ستپوهردانی ئاسایی وهرگرن (ده‌رمان، پێكوته، یان چاره‌سه‌ر)، دهرمانی وه‌همی یان هه‌یچی تر. مه‌به‌ستی ئه‌م تاقیكرنه‌وه‌یه بۆ به‌راوردكردنی ئه‌وه‌یه له‌ ههر گروپێكدا پروئه‌دات. ئه‌نجامه‌كه ئه‌بێت ئه‌وه‌نده جیاوازیی له‌نیوان دوو گروپدا تاكو بیسه‌لمینیت كه جیاوازییه‌كه ههر به‌رپێكه‌وت پروینه‌داوه. پلاسیبۆ (ده‌رمانی وه‌همی) چاره‌سه‌رییه‌کی وه‌همیه، وه‌كو هه‌بی شه‌كر، كه له‌یه‌ك ئه‌چیت.

Contraindication

An illness (or health condition) that increases the risk for a serious adverse health consequence.

دژه به‌كارهێنان

نه‌خۆشییه‌ك (یان باری ته‌ندروسی) كه مه‌ترسی بۆ ئاكامی ته‌ندروستی زیانبه‌خشی مه‌ترسیدار زیادئه‌كات.

COVAX

An international partnership that aims to support the development and delivery of the COVID-19 vaccines fairly around the world.

COVAX

شه‌راكه‌تێکی نێونه‌ته‌وه‌یه ئامانجی پالپشتی په‌ره‌پێدان و گه‌یاندنی پێكوته‌ی كۆفید-19 یه‌ به‌شپوه‌یه‌کی دادپه‌روه‌رانه به‌ جیهاندا .

D

Deltoid

A muscle in the upper arm where vaccine is given.

ماسولکە ی سینگۆشە یی

ماسولکە یە کە لە سەر و ی فۆلە وە پیکۆتە ی لیئە درێت.

Dose

An amount of a medicine or drug taken.

ژە می دەرمان

ئە و بڕە داودەرمانە کە وەر دە گیرێت.

Dosing error

When medicines are given in the wrong amount, at the wrong time point or to the wrong person.

هە لێ ژە مە دەرمان

کاتی ک دەرمانە کان بە بڕ یکی هە لێ ئە درێت، لە کاتی ک ی هە لێ دا یان بە هە لێ بە کە سێکی تر ئە درێت.

E

Efficacy How well a vaccine works during a research study.	ئاستی کارتیکردن چەند بەباشی پینکوتەیهک کارئە کات لە کاتی تووژینەوهە کەدا.
Effectiveness How well a vaccine works in the real world.	کاربگەری چەند بەباشی پینکوتەیهک کارئە کات لە دونیای راستیدا.
Epidemic A widespread amount or rapid increase of an infectious disease in a community at a particular time. More cases than normal.	پەتا بریکی بەربلاو یان بەخیرایی زیادبوونی نەخۆشییەکی تەشەنەکردوو لە ناو کۆمەڵدا لە کاتیکی تاییهتدا. حالەتی زۆرتەر لە ئاسایی.
Elimination of infection Zero cases of an infection in a specified geographic area (i.e. a country). Example: Measles in Australia.	نەهیشتنی تووشبوون حالەتی سفر لە تووشبوون لە شوینی جوگرافیایی دیاریکراودا (ولایتیک). نموونه: سوورپژە لە ئوسترالیا.
Eradication Zero cases of the germ in the entire world. Example: Smallpox.	بنه بکردن حالەتی سفری هەبوونی جیرم لە هەموو جیهاندا. نموونه: ئاولە

H

Herd immunity

When most people in a community have protection against an infection. High levels of protection make it more and more difficult for the germ to pass from person to person. This can successfully stop the spread of disease in the community.

پاریزبەندی میڤگەل

کاتیك زۆرینهی خەلك له كۆمه‌لگه‌دا پاراستنیان هه‌یه‌ دژ به‌ توشبوون. ئاسته‌ به‌رزه‌كانی پاراستن وائه‌كات گواستنه‌وه‌ی جێرم تادیت سه‌ختتر بێت له‌كه‌سێكه‌وه‌ بۆ كه‌سێکی تر. ئه‌مه‌ ئه‌توانیت سه‌ركه‌وتووانه‌ ب‌لابووونه‌وه‌ی نه‌خۆشی له‌ناو كۆمه‌لگه‌ راگریت.

<p>Immune system The body's system for identifying and killing germs to protect us against infection and disease. It involves making antibodies that move in the blood, recognize foreign substances like bacteria and viruses, and attach to them. It signals to the body to get rid of the foreign substances.</p>	<p>سیستەمی بەرگەگری سیستەمی لەشە بۆ ناساندن و کوشتنی جێرمەکان بۆ پاراستنمان دژ بە توشبوون و نەخۆشی. ئەوەش دروستکردنی دژەتەنەکان ئەگرێتەوه که ئەچنە خۆپنەوه، ماددە بیگانەکانی وهک بەکتیریا و فایرۆس ئەناسنەوه، و ئەنوسین پێیانەوه. هێما ئەگەیهنن بە لەش تاکو لە ماددە بیگانەکان رزگاری بێت.</p>
<p>Immune response The immune response is how your body recognizes and defends itself against bacteria, viruses, and substances that appear foreign and harmful.</p>	<p>بەرسیفی بەرگەگری بەرسیفی بەرگەگری ئەوهیه چۆن لەشی تۆ بەکتیریا و فایرۆس و ئەو ماددانهی که بیگانە و زیانبەخش دەرئەکهون ئەناسیتەوه و لەدژیان بەرگری لە خۆی دەکات.</p>
<p>Immunity Being able to avoid getting sick or avoid getting infected when exposed to a germ. Your body builds this immunity by either being exposed to the germs or by getting a vaccine. Your immune system has a “memory”- it can remember germs that it has seen previously and knows how to attack them.</p>	<p>پاریزبەندی توانایی خۆ دوورگرتن لە نەخۆشکەوتن یان دوورکەوتن لەوهی توشبیت که جێرم پووت تێتەکات. لەشت ئەو پارێزبەندییه دروست ئەکات یان بەرپی خۆدانەبەر جێرمەکان یان بەرپی وه رگرتنی پیکۆتەوه. سیستەمی بەرگەگری «میمۆری» ههیه ئەتوانیت جێرمەکان بەبیر بێنیتەوه که پیشتر بینرابوون و ئەزانیت چۆن پەلاماریان بدات.</p>
<p>Immunisation The process of developing immunity to an infection, usually by getting vaccinated.</p>	<p>بەرگەپێگرتن (کوتان) پروۆسە پەرەپێدانی پارێزبەندییه له توشبوون، بەزۆری بەرپی لێدانی پیکۆتەوه.</p>
<p>Inactivated vaccine A vaccine made from a germ that has been killed. The germ is killed either by high heat or by chemicals. When this killed germ is injected into your body, it helps your immune system learn to find the germ, without the risk of getting sick.</p>	<p>پیکۆتە پەخراو پیکۆتە دروستکراو له جێرمیک که کوژراوه. جێرمه که کوژراوه یان به گەرمایه کی بهرز یان به مادده کیمیاویه کان. کاتیک ئەو جێرمه کوژراوه بەدەرزێ ئەخریتە لەشەوه، یارمەتی سیستەمی بەرگەگری ئەدات فیربیت جێرم بدۆزیتەوه، بەبێ مەترسی لە نەخۆشکەوتن.</p>

L

Lipid

Lipid is fat that is used to make a protective bubble around the mRNA in mRNA vaccines. mRNA is a type of small molecule. mRNA is very weak and breaks down quickly in the body if it is not protected. Once the mRNA is transported into the cell, it is broken down inside the cell.

لیپید - پیو

لیپید چهوریه که به کارئه هیئیریت بۆ دروستکردنی بلقی پاراسته نی له ده وروبهری mRNA له ناو پیکوته ی mRNA. mRNA جوړیکه له گهردی بچووک. mRNA زۆر لاوازه و زوو تیکنه شکیت له ناو له شدا نه گهر نه پارپزرا. ههرکات mRNA گوازییه وه بۆ ناو خانه، له ناو خانه که دا تیکنه شکیت.

M

Messenger RNA (mRNA)

A type of small molecule that your cells use as instructions to make protein. mRNA tells your cells how to put together a specific protein using building blocks (called amino acids). You have many millions of mRNA molecules in your body at any one time- all being used to make proteins.

په یامهینه ر RNA (mRNA)

جوړیکه له گهردی بچووک که خانه کانت به کاری دینیت وه رینماییه کان بو دروستکردنی پروتین. mRNA به خانه کانت نه لیت چوون پروتینیکى دیاریکراو پیکه وه بنیت و به به کارهینانی بلوکه دروستکراوه کان ناسراون به (نهمینوترشه کان). تو چه ندین ملیون له گهردی mRNA له شتدا هه یه له هر کاتیکدا هه موویان به کارهینراون بو دروستکردنی پروتین

mRNA vaccine

mRNA vaccines teach our cells how to make a harmless protein—or even just a piece of a protein. This protein activates an immune response inside our bodies. That immune response, which produces antibodies, is what protects us from getting very unwell if the real virus enters our bodies.

پیکوته ی mRNA

پیکوته کانی mRNA خانه کانمان فیرنه کهن چوون پروتینی بی زیان دروست بکهن یانیش ته نیا پارچه یه که له پروتین. نه م پروتینه به رسیفی به رگه گری چالاک نه کاته وه له ناو له شماندا. نه وه به رسیفی به رگه گریه، که دژه تهن به ره م دهینیت، نه وه یه که نه مانپاریزیت له وه ی زور ناساغ بین گه ر فایروسی راسته قینه بچیته له شمانه وه.

Morbidity

Illness that happens due to a specific infection or condition.

دهرده داری

نه خو شیه که که رووئ دات به هو ی توشبوون یان بارودوخیکى دیایکراوه وه.

Mortality

Deaths that happen due to a specific infection or condition.

ریژه ی مردن

نه و مردنانه ی رووئ دهن به هو ی توشبوون یان بارودوخیکى دیایکراوه وه.

Multi-dose vial

The containers (vials) hold more than one dose of a medicine or vaccine in a single vial.

شوشه ی فره - ژمه ده رمان

فره - ژمه ده رمان نه و شوشانه ی له یه که ژمه ده رمان یان پیکوته زیاتر هه لئه گرن له تاکیکیاندا.

N

Neutralisation

One way that our immune system can protect us from an infection. Our immune system makes antibodies that stick all over the surface of a virus. When the virus tries to stick onto our cells, the antibodies get in the way and stop the virus from getting into our cells. They also help other parts of the immune system recognise and destroy the virus

له کاربگه‌ری خستن

رېگایه‌که بو ئه‌وه‌ی سیسته‌می به‌رگه‌گری بتوانیت بمانپارێزیت له توشبوون. سیسته‌می به‌رگه‌گریمان دژه‌ته‌نه‌کان دروست ئەکات که ئه‌نوسین به‌پووی فایرۆسه‌وه. کاتیک فایرۆسه‌که هه‌ولنه‌دات بنوسینه‌خانه‌کانمانه‌وه، دژه‌ته‌نه‌کان دینه‌پێ و فایرۆسه‌که رانه‌گرن له‌وه‌ی بچیته‌ناو خانه‌کانمانه‌وه. هه‌روه‌ها یارمه‌تی به‌شه‌کانی تری سیسته‌می به‌رگه‌گری ئه‌ده‌ن تا فایرۆسه‌که بناسن و له‌ناوی به‌رن.

P

<p>Pandemic Spread of a new disease to every country around the world.</p>	<p>په تاي گشتگير بلاوبونوهه نه خووشيهه كي نوئي بو هه ر ولايتيك له چواردهه وي جيهاندا.</p>
<p>Pathogen A germ that can cause disease if you are infected, such as a virus.</p>	<p>نه خووشخه ر جييرميكه ئه توانيت ببته هوئي نه خووشي ئه گه ر توشي بيت، وه كو قايروس.</p>
<p>Peer-review Independent experts examine other people's research to make sure it is appropriate and correct.</p>	<p>پيداچوونهه وي هاوتا پسپوراني سه ربه خو توپزينهه وي خه لكي تر تاقى ئه كه نه وه بو دلنيايوون له وه ي گونجاو و دروسته.</p>
<p>Placebo A substance or treatment that has no effect on human beings.</p>	<p>ده رمانى وه همى مادده يه يان چاره سه ريهه كه كاريگه ري له سه ر مرووف نيه.</p>
<p>Polysaccharide vaccine A vaccine containing long threads of sugar molecules, which look like the surface of some kinds of bacteria. Polysaccharide vaccines are available for pneumococcal disease (such as pneumonia).</p>	<p>پيكوته ي شه كه ره هه مه جوره كان پيكوته يه كه تاله كانى گه ردى شه كرى تيا دايه، كه وه كو پرووى هه نديك له جوره كانى به كترى وايه. پيكوته كانى شه كه ره هه مه جوره كان به رده سه ته بو نه خووشي به كترى خپه ي سيبه كان - نيوموكول (وه كو هه وكردن توره گه ي سيبه كان، نيومونيا).</p>
<p>Pre-Clinical Trial A research study done before a clinical trial. The study tests whether a vaccine is safe to test on humans. As part of the COVID-19 trials, animal models included experiments on animals including mice and macaques.</p>	<p>تاقى كردهه وي پيش نورينگه يى توپزينهه وه يه كه به ر له تاقى كردهه وي نورينگه يى ئه نجام ئه دريئ. ئه و توپزينهه وه يه تاقى ئه كاته وه ئايا ئه و پيكوته يه سه لامه ته تاقى بكره يته وه له سه ر مرووف. وه ك به شيك له تاقى كردهه وي كوفيد-19، نموونه كانى ئازه ل له وانه ئه زموون له سه ر ئازه له كان له نيوانياندا مشكه كان و مه يمونه ئاسيايهه كان.</p>
<p>Prime The first time a vaccine is given.</p>	<p>سه ره كى يه كه م جار كه پيكوته كه ئه دريئ.</p>
<p>Protein subunit vaccine Include harmless pieces (proteins) of the germ instead of the entire germ. Once vaccinated, our bodies recognize that the protein should not be there and build blood elements called T-lymphocytes and antibodies that will remember how to fight the germ if we are exposed in the future.</p>	<p>پيكوته ي يه كه ي لاوه كى پروتين له وانه پارچه بى زيانه كان (پروتينه كان) ي جييرم له برى جييرمه كه هه ر هه مووى. هه ركه كوترا، له شمان ئه يناسيئته وه كه پروتينه كه نايبت له وى بيت و توخمه كانى خوين دروست ئه كات كه پيى ئه و ترپت خروكه ليمفيهه كانى-T و دژه ته نه كان كه به بيري ديته وه چون له گه ل جييرمه كه دا به شه رپيت گه ر له دواروژدا به ره و پروومان بيتته وه.</p>

R

Roll out

The introduction of a new drug or vaccine. For the COVID-19 vaccination program this includes multiple phases: 1a, 1b, 2a, 2b, 3. Priority groups are identified by considering current public health and medical evidence on who would be most affected if they got COVID-19.

خستنه پرووی دهرمانی نوێ

پیناسه کردنی دهرمان یان پیکوتهی نوێ. بۆ پروگرامی کوتانی کوڤید-19 له نیوانیاندا چه‌ند باره‌ی: 1a, 1b, 2a, 2b, 3. ئەو گروپانه‌ی ئەخرینه پێش ئەناسرێنه‌وه به‌ ره‌چاوکردنی تەندروستی گشتی ئیستا و به‌لگه‌ی بزیشکی له‌سه‌ر ئەوه‌ی کین ئەوانه‌ی زیاتر کاریان تێته‌ریت ئەگەر کوڤید-19 بگرن.

Reactogenicity

A group of effects that often happen after vaccination. It can include pain, redness or swelling around where the vaccine was injected. A person might feel tired, or hot or have a headache. Importantly, these are signs that an immune response is working.

کاردانه‌وه‌کانی پاش کوتان

گروپێک له‌ کاریگه‌ری که به‌ زۆری له‌ دوای کوتان پرووته‌ده‌ن ئەکریت له‌ نیوانیاندا ئازار، سووربوونه‌وه یان ئاوسان له‌ ده‌ورووبه‌ری شوینی ده‌رزیه‌که. که‌سه‌که له‌وانه‌یه هه‌ست به‌ ماندوووبوون بکات، یان گه‌رما یان سه‌رئێشه‌ی هه‌ییت. ئەوه‌ی گرنه‌گه، ئەوانه نیشانه‌ی ئەوه‌ن که به‌رسیقی به‌رگه‌گری کارئه‌کات.

Regulatory body

A government organisation that decides which vaccines can be registered in a country and legally used in the country.

ده‌سته‌ی رێکخه‌ر

رێکخراویکی حکومییه که پریار له‌سه‌ر ئەوه ئەدات کام له پیکوته‌کان ئەتوانریت تۆمار بکریت له‌ ولاتیکدا و به‌ یاسایی له‌ وڵاته‌دا به‌کاربه‌یتریت.

S

SARS-CoV-2

The official name of the virus that causes the disease known as COVID-19. It belongs to family of viruses called coronaviruses.

SARS-CoV-2

ناوی فەرمی ئەو ڤایروسە یە کە هۆکاری ئەو نەخۆشییە ی ناسراوە بە کۆڤید-۱۹. ئەو سەر بە خێزانیکی ڤایروسە پیتی ئەوتریت ڤایروسەکانی کۆرۆنا.

Spike protein

Coronaviruses have sharp bumps on their surface. Those bumps are called spike proteins. They help the virus enter a person's cells.

پرۆتینی میخی

ڤایروسەکانی کۆرۆنا نوکی تیزیان هەیه لەسەر ڕوویاندا. بەو نوکانە ئەوتریت پرۆتینی میخی. ئەوانە یارمەتی ڤایروسە کە ئەدەن بچنە خانەکانی کەسێکەو.

Serology

Measuring the level of antibodies (immune proteins) present in the blood.

سیرۆمزان (زانستی سیرۆم)

پێوانەکردنی ئاستی دژەنەکان (پرۆتینەکانی بەرگەگری) کە لە خوێندا هەیه.

Side Effect

Any unwanted or unexpected effects of a vaccine.

کاریگەری لاوەکی

هەر جۆرە کاریگەریەکی نەخواراویان پێشبینی نەکراوی پیکۆتە.

T

Therapeutic Goods Administration (TGA)

The Therapeutic Goods Administration (TGA) is responsible for checking vaccines and other medicines before they can be used in Australia.

به‌رێوه‌به‌رایه‌تی کالاکانی چاره‌سه‌ری

به‌رێوه‌به‌رایه‌تی کالاکانی چاره‌سه‌ری (TGA) به‌رپرسیاره له‌دلتیابوون له‌پیکوته‌کان و ده‌رمانه‌کانی تر به‌ر له‌وه‌ی به‌کاربهێنرین له‌ ئوسترالیادا.

Thrombosis with thrombocytopenia syndrome (TTS)

A newly described serious condition. A person gets unusual blood clots in the brain or in other parts of the body. It is also associated with low platelet levels.

خوین مه‌یین له‌گه‌ڵ نیشانه‌ی که‌مبوونی په‌پکه‌کانی خوین بارودۆخیکی جدییه به‌تازه‌یی باسی لێوه‌کراوه. که‌سه‌که توشی کۆخوینی نا‌ئاسایی ئه‌بێت له‌ مێشک یان له‌ به‌شه‌کانی تری له‌شدا. هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌ نزمی ئاستی په‌پکه‌کانی خوینه‌وه.

Transmission

The ability of a virus to pass from one person to another.

گواستنه‌وه

توانای فایرۆسێک بۆ تێپه‌ر‌بوون له‌ که‌سێکه‌وه بۆ ئه‌وی تر.

V

Vaccine

A type of medicine that supports our immune system to fight against certain germs and prevent disease. Usually, vaccines are given before the person encounters the germ. Each vaccine promotes the immune system to make antibodies against the germ.

پێکۆتە

جۆرێکە لە دەرمان کە پالپشتی سیستەمی بەرگەگریمان ئەکات تا بچەنگیت دژ بە جیرمیکی دیاریکراو و پێگربیت لە نەخۆشی. زۆرجار، پێکۆتەکان لێئەدرین بەرلهوهی کەسە کە توشی جیرمە کە بیت. هەر پێکۆتەیه کە سیستەمی بەرگەگری بەهێز ئەکات بۆئەوهی دژتەنەکان دروستکات دژ بە جیرم.

Vaccination

Giving a vaccine to help the immune system develop protection from a specific disease. Commonly used terms include shot, jab, needle, and inoculation.

کوتان

پێکۆتەپێدان بۆ یارمەتیدانی سیستەمی بەرگەگریه تاكو په‌ره‌بدات به پاراستن له نەخۆشییه‌کی تایبەت. ئەو چەمکانە ی باون لەبەکارهێناندا: شۆت، جاب، دەرزی و کوتان.

Vaccine Candidate

A new vaccine that is still being tested and is not licensed.

پێکۆتە‌ی پالپۆراو

پێکۆتە‌یه‌کی نوێیه هێشتا له تاقی کردنه‌وه‌دایه و مۆله‌تی پینه‌دراوه.

Vaccine hesitancy

When a person is unsure about a vaccine and delays or refuses to receive the available vaccine.

دوودلی پێکۆتە

کاتی کەسە کە دنیایا نیه له‌باره‌ی پێکۆتە‌و دوا‌ئه‌که‌وێت له وه‌رگرتن یان په‌دی ئە‌کاته‌وه ئە‌و پێکۆتە‌یه‌ی به‌رده‌سته وه‌رگرت.

Variant (mutation)

Tiny changes in the genetic information inside a virus. Variants can occur when a virus multiplies or makes copies of itself.

گۆ‌دراو (بازدان)

گۆ‌درا‌ن‌کارییه‌کی زۆ‌ر بچوو‌ک له‌ زانیاری جین له‌ناو فایرۆ‌سێ‌کدا. گۆ‌درا‌وه‌کان ئە‌کرێ‌ت پ‌ووب‌ده‌ن کاتی ک‌ فایرۆ‌سێ‌ک چ‌ه‌ند جار‌ه زیاد ئە‌کات و کۆ‌پی خۆ‌ی ئە‌کات.

Vial

A small container used to hold medicine

شوشه‌ی ده‌رمان

شوشه‌یه‌کی بچوو‌که بۆ هه‌ل‌گرتنی ده‌رمان به‌کار ئە‌هێنرێ‌ت.

V Cont'd

Viral vector vaccine

Contains a modified version of a different virus from the one that causes COVID-19. Inside the modified virus, there is material from the virus that causes COVID-19. This is called a “viral vector.” Once the viral vector is inside our cells, the genetic material gives cells instructions to make a protein that is unique to the virus that causes COVID-19. Using these instructions, our cells make copies of the protein. This prompts our bodies to build T-lymphocytes and B-lymphocytes that will remember how to fight that virus if we are infected in the future.

پینکوتە ی گوێزەرەوێ فایرۆسی

فایرۆسی گۆرێنراو له فایرۆسی جوړاوجۆر لهخۆ ئەگریت له یه کێک لهوانه ی ئەبنه هۆی کۆفید-19. له ناو فایرۆسه گۆراوه که، جوړه که رهسته یه که هه یه که ئەبیتته هۆی کۆفید-19. بهوه ئەوتریت گۆزەرەوێ فایرۆسی. هه ر که گۆزەرەوێ فایرۆسی له ناو خانه کانماندا بوو، که رهسته ی جین رینمای ی ئەداته خانه کان بو دروستکردنی پرۆتین که بێ وینه یه بو فایرۆسه که که ئەبیتته هۆی کۆفید-19. به کاره یانی ئەو رینمای یانه، خانه کانمان کۆپی له پرۆتینه که دروست ئەکات. ئەمه وانه کات له له شمان خانه لیمفیه کانی-T و خانه لیمفیه کانی-B که دیتته بیری چۆن بجه نگیت له گه ل ئەو فایرۆسه ئەگه ر توش بووین له پاشه رۆژدا.

Viral shedding

When the virus made inside your body starts to be released into your surroundings. At that point, it may be spread or passed on to other people.

تائثر فیروسی

که فایرۆسه که له ناو له شتدا دروست بوو ده ستته کات به وه ی به ربیت به ناو ده ور و به رتدا. له ئەو ده موده ستته دا، له وان ه یه بلا و بیتته وه یان تپه رپیت بو خه لکی تر.

W

Waning immunity

When your level of immunity gets lower and lower with time.

داکشانی پارێزبه ندی

کاتی که ئاستی پارێزبه ندیت تادیت دانه به زیت له گه ل تپه ربوونی کاتدا.